

DEMETER GÁBOR

Az 1913. augusztus 10-i bukaresti béke közvetlen hatásai a nagyhatalmi politikára és Bulgária külpolitikai orientációjára

Az 1913 júliusában Bulgária ellen bekövetkező török támadás jelentőségét nem szokták eléggé hangsúlyozni a történetírásban, pedig nem kis szerepe volt abban, hogy a bolgárok és nagyhatalmak által egyaránt ideiglenesnek tartott 1913. augusztus 10-i bukaresti béke rendelkezései érvényben maradtak. Bulgária Bukarestbe eredetileg azzal a szándékkal küldte követeit, hogy a románokkal való megállapodás után leszámol a szerbekkel és görögökkel, de a románok hajthatatlansága a csapatkivonásokat illetően, valamint a török sereg támadása ezt lehetetlenné tette. Bulgária csak egy későbbi revízió reményében írta alá a békeszerződést, valamint azért, hogy szabad kezet kapva csapataival a törökök ellen fordulhasson. A török támadás, illetve az 1913. május 30-i londoni béke megszegése azonban olyan kihívás elé állította a nagyhatalmakat, hogy a nemcsak a revízió támogatásában nem voltak egységesek, de a török probléma kezelésében sem. A szövetségesek és nagyhatalmi támogatók nélkül maradt Bulgáriának ilyen körülmények között kellett megővnia határait és harcolni a londoni béke érvényességéért.

Az általunk vizsgált rövid korszak – az 1913 augusztusa és 1914 márciusa közötti időszak – jelentőségét az adja, hogy a fentiekén túl e periódus „harmadik” Balkán Szövetség megalakítására (illetve bolgár részről ennek elkerülésére) tett kísérletként is értelmezhető. A bukaresti béke során létrejött patthelyzetből való kiút keresése során mind a kisállamok, mind a nagyhatalmak között számos szövetségi kombináció felmerült, s e tanulmány célja, hogy ezeket a rendelkezésre álló publikált és publikálatlan osztrák és bolgár levéltári források és napilapok alapján bemutassa. A tanulmány egyrészt a nagyhatalmi viszonyokkal foglalkozik a revízió kérdéskörét és az első Balkán-háborút lezáró londoni béke érvényességét érintve, másrészt bemutatja a bolgár törekvéseket egy bolgárellenes balkáni szövetség elkerülése, valamint egy méltányos török-bolgár békekötés érdekében.

A kisállamok között a balkáni török örökségért zajló szövetségesek közötti háború eredményét szentesítő bukaresti béketárgyalások során a Monarchia érdeke megegyezett Bulgáriáéval: Szerbia Macedónia felé irányuló területi növekedését meg kellett akadályozni.¹ Berchtold elképzelése szerint Szerbia nem szerezhet meg több területet, mint az első háborúban birtokolt, Bulgáriát nem csorbíthatják létfeltételeiben, s a második Balkán-háborúban bekövetkező veresége ellenére sem szorulhat ki teljesen

¹ Österreichisches Haus- Hof- und Staatsarchiv, Wien (a továbbiakban: ÖHStA) PA I. Balkankonflagration. Kt. 494. Liasse XLV/15. No 3117. fol. 13-22. „Dass Bulgarien mit uns gleiche Interesse hat, einer Vergrößerung Serbiens auf Kosten der Mazedobulgaren entgegenzuarbeiten.”

Macedóniából.² A külügyminiszter úgy vélekedett, a békét a Balkánon csak úgy lehet biztosítani hosszú időre, ha a határokat az etnográfiai viszonyoknak megfelelően húzzák meg, ezért a Vardaron túli Macedónia egy részének és Drinápoly megmentésével egyaránt kecsegtette a bolgárokat.³ Csak akkor lehetséges a vitatott Kavala kikötőjének átadása a görögöknek, ha a bolgárokat Monasztírral (Bitola) kompenzálják, mert ez esetben a Monarchia (ill. Bulgária) „nyer” egy vasúti csomópontot.⁴ E javaslat a szerb-görög viszony megrontását célozta, hiszen a görögök Monasztírt már a szerbeknek ígérték.

Az orosz elképzelés némileg eltért a Monarchiáétól: a szerbek és a bolgárok közötti határt az orosz diplomaták a Vardar és a Sztruma vízválasztójánál húzták meg, csak Kočani és Strumica, valamint Görögországgal szemben Kavala bolgár kézen maradását támogatták. Oroszország javaslata természetesen nem egyezett a Monarchiáéval – így nem kellett attól tartania, hogy esetleg esély nyílik az osztrák tervek megvalósítására.⁵ Oroszország nem akarja Bulgária területnövekedését – írta Thurn, pétervári osztrák nagykövet – sőt abban reménykedik, hogy a Monarchia folyamatosan követi majd az orosz javaslatot, és egyre csökkenti a beígért területek nagyságát, így elvesztvén a bolgárok szimpátiáját, abbéli reményében, hogy az oroszokkal közösen már képes lesz a revízióra. De ha nem ezt teszi, akkor sincs baj, mert egyedül a Monarchia képtelen keresztülvinni elképzeléseit, más hatalom pedig nem támogatja azokat.⁶ Az oroszok számára a fő cél az volt, hogy az osztrák ígéretek megvalósulása minél reménytelenebbé váljon, vagy az orosz jóindulattól függjön, részben ezért is álltak a revízió mellé, s ezért nem egyezett területi elképzelésük az osztrákokéval, másrészt Kavala megtartásával elzárni a görögöket a szorosoktól, és megnyerni Bulgária jóindulatát, mely látván, hogy a Monarchia erőtlen, talán feladja „osztrákbarát” politikáját.

A berlini germanofil bolgár diplomata, Gancsev ezredes beadványában megfogalmazta, hogy 1913 augusztusától az orosz diplomácia arra összpontosított, hogy a közeljövőben megszerezze Románia támogatását Bulgária és a Monarchia rovására, és hogy közeledvén Szerbiához megakadályozza Bulgária és a Monarchia szerbellenes terveit. Gancsev bizonyos volt abban, hogy Románia a franciák és az

² ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. július 28. Nr. 437. Berchtold Thurnnak Pétervárra

³ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. július 25. Nr. 5905. és ÖHHStA PA I, Balkankonflagration Kt. 494, XLV./16. fol. 199-202. Berchtold an Szögyény, 1913. aug. 1. Lásd még: ÖHHStA PA I. Balkankonflagration. Kt. 494. Liasse XLV/16. fol. 132-135. 1913. augusztus 1.

⁴ Szerk.: STIEVE, FRIEDRICH: *Der diplomatische Schriftwechsel Iswolskis 1911-1914. Aus dem Geheimakten der russischen Staatsarchive.* Bände: I-III. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. 1925. III. Nr. 986. 221-222. (a továbbiakban ISWOLSKY, 1925) és ÖHHStA PA I. Balkankonflagration. Kt. 494. Liasse XLV/16. 1913. augusztus 5. Szögyénynek

⁵ Az orosz javaslatot lásd: ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 1. No. 29. Thurn

⁶ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. július 31. No. 27, 261. Thurn

oroszok szövetségese lesz, s Bulgária és Törökország viszállya másodlagos Oroszország számára, így a segítségében bízni nem lehet.⁷

Szerbia számára nagy siker volt a két háború: megakadályozta, hogy a Monarchia bekerítse, közös határa lett Montenegróval, elzárta a Monarchiát Szalonikitől. Pašić, utólagos elmondása szerint, a kezdetektől nyíltan úgy tekintett a két Balkán-háborúra, mint az első lépésre Nagy-Szerbia megvalósítása felé: ez volt az erőgyűjtés fázisa és a szövetségesek megbízhatóságának próbája Bosznia-Hercegovina bekebelezése előtt. Macedónia megszerzésére azért volt szükség, hogy ne a bolgárok tegyék azt meg egy Boszniáért vívott háborúban a Monarchia oldalán, amelyre egyébként már 1913 elején sor kerülhetett volna, de éppen ennek veszélye miatt kellett előbb a görögökkel közös déli határokat bebiztosítani.⁸ A Balkán-háborúk kétségtelenül nagy eredménye, hogy minden látszat ellenére (Skutari-krízis) megszilárdította az antant együttműködését és fellépését, míg a másik oldalon éppen ellenkező hatást ért el.

A bukaresti béke és a Balkán Szövetség szétesése tehát nem vetett véget a két rivális nagyhatalom vetélkedésének. A licitálásból ugyan a Monarchia került ki győztesen az oroszokkal szemben, mert Bulgária kormánya valóban osztrákbarát tendenciákat mutatott, de az oroszok minimális céljukat elérték: a Monarchia számára nem maradt eszköz Bulgária igényeinek kielégítésére. (Minimum-terve viszont, a Liga szétverése, sikerült). A maximális orosz célkitűzés, a Balkán Szövetség feltámasztása ugyanakkor messze állt a megvalósulástól; viszont maradék szövetségesei legalább egységesek voltak bolgárellenességükben, s ez összetartó erő lehetett egy „harmadik” Balkán Szövetség számára is. Bár a határokkal kapcsolatos elképzelései végeredményben megvalósultak és a Monarchia törekvéseit meghiúsította, Oroszország sem könyvelhette el egyértelmű sikerként a bukaresti békét: a közvélemény Kavala átadását a görögöknek súlyos vereségként könyvelte el. Izvolszkij Szazonovnak kifejtett véleménye a bukaresti béke eltérő értelmezéséről pedig a diplomáciai elitnek az orosz külpolitikai célokat illető vitáját illusztrálja.

„...Ha Kavala Bulgáriának juttatásának oly nagy jelentőséget tulajdonított, nem értem, miért nem bízott meg azzal, hogy Pichonnal tárgyaljak ez ügyben. ... Azzal sem értek egyet, hogy Kavala bolgár kézen maradván védőfal lehetne a tengerszorosok ellen irányuló görög nyomulással szemben⁹... Azt pedig egyáltalán nem értem, miért lenne kedvezőtlen számukra a bukaresti béke és Ön miért elégedetlen, és miért kívánja a felülvizsgálatát... az események számunkra kedvezően alakultak... Macedónia felosztása a szövetségesek között a mi segítségünkkel... teljesen megoldhatatlan és egy csapásra ellenségeinkké tenné ezeket az államokat. ... A bolgár kívánság kitűnően látszik abból a térképből, amit a bolgár kormányzat röviddel a második Balkán-háború előtt hivatalosan kiadott. Érdekes megjegyezni, hogy a térképen Albánia az Égei-tengerig tart, amit osztrák segítséggel lehet csak elérni... Danev hasonló követeléseket

⁷ Centralen Därsaven Isztoriceszki Arhiv, Szófia, (a továbbiakban: CDIA), f. 176. k. op. 2. a.e. 1390. I. 224-228.

⁸ FAY, SIDNEY, BRADSHAW: *Der Ursprung des Weltkrieges*. I. Berlin, August Scherl, 1930. 308.

⁹ ISWOLSKY, 1925. III. Nr. 986. és Uo., III. Nr. 1010. 1913. augusztus 14.

hangoztatott...és nyíltan kijelentette, hogy ha Oroszország nem segíti Bulgáriát ezen törekvéseiben, majd a Monarchia megvalósítja ezeket... Úgy vélem, nem kétséges, hogy Bulgária a krízis kezdete óta Bécs mellett kötelezte el magát. ... Egy Nagy-Bulgária léte viszont aligha valószínű meg az erőegyensúlyt a Balkánon, csak további bolgár terveket szülne Konstantinápoly megszerzésére és Nagy-Bulgária ellenünk a Monarchiával építene ki egy blokkot. ... Mondják, hogy a bukaresti béke nem lehet tartós, és újabb háborúhoz vezet majd Macedónia miatt. Ez elképzelhető... de arra számítani, hogy Bulgária háláját megszerezzük, és befolyásunkat Szófiában megerősítsük Kavala visszaadásával, számomra alig tűnik valószínűnek. ...Ami pedig a békeszerződés revízióját illeti, a béke nem Oroszország érdekeit sérti, hanem Ausztria számára kedvezőtlen... hiszen Szerbiát meggyengíteni akarta, és most egy morálisan és fizikálisan is megerősödött szerb állam áll vele szemben. ...Jelen pillanatban Ausztria morálisan és politikailag elszigetelődött és még Németország is elfordult a lehetetlen osztrák Balkán-politikától. ...Közös együttműködésünk Ausztriával a Balkánon sosem termett babérr számunkra...¹⁰ A revízió tehát Izvolszkij szerint a nagyhatalmak közül csak és kizárólag a Monarchia érdekeit szolgálná, amiben nem is tévedett. „... Azt sem értem miért ragaszkodunk Drinápoly Bulgáriának való visszaadásához. A krízis kitörésekor a vezérkar még úgy döntött, hogy a város a törököket illeti, ... Politikai változások miatt feladni kényszerültünk ezt az álláspontunkat, de most a bolgárok saját hibájuk miatt veszítették el Drinápolyt... Drinápolyért készek a törökök megadni mindent, amit kívánunk, a tengerszorosokat, a vasútvonalakat és talán valódi barátságukat és jövőbeni hálájukat is megnyerhetjük ezzel...”¹¹ (Ez utóbbi azért túlzás volt).

Nyilvánvaló volt, hogy az augusztus 10-én aláírt bukaresti béke revízióját is leginkább a Monarchia és a Macedónia zömét elvesztő Bulgária fogja szorgalmazni. Pallavicini, a Monarchia konstantinápolyi követe felhívta a figyelmet arra, hogy Románia az oroszok segítségével a nagyhatalmak szerepében tetszeleg. A bukaresti békével a Monarchia nem nyerhet semmit, ezért felül kell vizsgálni.¹² (A revízió elmaradása Románia külpolitikai önállósodásnak veszélyét jelentette). Ha a Monarchiának tényleg az a törekvése, hogy Bulgária gazdaságilag a Monarchiától függjön, akkor viszont a revízió során nem szabad tengerparti területekhez jutnia, Thrákiát autonóm tartománnyá kell szervezni (azaz Bulgáriának szerb területeket kell kapnia).¹³ Ugyanakkor, bár a revízió felvetése részben egybevágott a Monarchia érdekeivel, de ez a románok további távolodását idézhette volna elő.

A németek, franciák, olaszok és britek nem kívánták a békeszerződés felülvizsgálatát. Vilmos császár szerint Kavala orosz kikötő lenne, ha Bulgária kapná.¹⁴

¹⁰ ISWOLSKY, 1925 III. Nr. 1010. 1913. augusztus 14. Utalás az annexiós krízisre.

¹¹ Uo.

¹² ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 2. No. 43. Pallavicini, Jenikőj, és uo. PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 4. No. 392.

¹³ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 3. Nr. 3586.

¹⁴ ÖHHStA PA I. Balkankonflagration. Kt. 494. Liasse XLV/16. 1913. augusztus 5. Berlinből Berchtoldnak

Teodorov bolgár pénzügyminiszter valóban kért pénzt a kikötő fejlesztésére az oroszoktól cserébe a használat engedélyezéséért.¹⁵ Edward Grey angol külügyminiszter is lehetetlennek tartotta a revíziót: „*A békét érvényesnek kell tekinteniünk. Figyelembe kell vennünk, hogyha bármelyik nagyhatalom a bukaresti béke bármelyik pontjának revízióját kívánná, valószínű, hogy egy másik hatalom ugyanezt tenné egy másik ponttal kapcsolatban, és világos, hogy haszontalan a békeszerződés módosítását javasolni olyan vérmérsékletű államoknak, akik e szerződést létrehozták, hacsak nem készek a hatalmak – melyek a módosítást kívánják – akaratukat erővel érvényesíteni.*”¹⁶

Oroszország hivatalosan nem vetette el a revízió gondolatát – bár saját céljára akarta kihasználni. Mind az oroszok, mind az osztrákok ellenezték Németország megerősödését és a látszólagos francia-német egyetértést a térségben (a rivalizálást, mely Görögország támogatásában jelentkezett), és egy orosz-osztrák revízió csökkentette volna a német befolyást. A látszólagos osztrák-magyar-orosz közeledés a revízió ügyében, illetve Bulgária támogatása Törökország helyett a németekből ellenszenvet váltott ki, hiszen terveikben továbbra is Románia és Görögország játszott kulcsszerepet: „*Bulgáriát úgysem lehet tartósan megnyerni a Monarchia balkáni érdekeinek, és éppen Görögországban hatalmas támaszt nyerhetne Ausztria-Magyarország Szerbia ellen... Célszerűbb volna, ha Ausztria-Magyarország saját belső és külső politikáját, valamint a szerbekhez és saját délszlávjaihoz való viszonyát revidálná ahelyett, hogy a bukaresti szerződés revíziójára gondol.*”¹⁷

Az oroszokat sem sújtotta a revízió elmaradása. A bolgároknak adott válaszukban azzal hárították el a revízió ügyének további forszírozását, hogy az európai koncertet nehéz lenne összehívni, és az egymás közötti ellentétek miatt egyhangú, és mindenki megalégedésére szolgáló döntést hozni.¹⁸ A londoni konferencia tapasztalatából tehát a cári Oroszország azt az aggasztó következtetést vont le egyébként helyesen, hogy a békés nagyhatalmi együttműködés képtelen megoldani Európa problémáit. Legyenek azok a nagyhatalmi blokkok között húzódozó feszültségek, vagy a kisállamok ellentétei, a konferencia többé nem rendelkezik kényszerítő erővel – s ilyen szempontból a bukaresti eljárás újszerűsége és létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen.

A revíziós törekvések kudarcán túl a bolgár diplomácia helyzetét nehezítette, hogy a megszálló román és görög erők addig nem hagyták el az ország területét, amíg a sereg teljes leszerelése meg nem történt. Ez viszont azt jelentette, hogy a bolgárok katonai eszközökkel nem léphettek fel a második háborúban a Marica vonaláig előretörő török csapatok ellen, hogy legalább az 1913. május 30-i londoni békében kiharcolt Enosz-Midia vonalat megmentsék, ezáltal enyhítsék a bukaresti béke okozta belpolitikai feszültséget. A bukaresti béke további hátrányos hozadéka az volt, hogy

¹⁵ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. 1913. július 26. No. 410. Tarnowskinak

¹⁶ *Hansard's Parliamentary Debates*, Fifth Series. Vols. 43-56. 1912-1913. (a továbbiakban: PD) vol. 56. 2292. 1913. augusztus 12.

¹⁷ *Pesti Napló* (a továbbiakban: PN), 1913. augusztus 13.

¹⁸ BOBCSEV, SZTEFAN: *Begāl pogled vārhu razvitieta na balkanskite szābitija do i szled 16 junij 1913*. Sofia, 1914. 30.

semmilyen utalást nem tett a Kelet-Thrákiára vonatkozó bolgár igényeket illetően, s ez a törököknek kedvezett. A bolgár sereg olyan kimerült volt, hogy még egy háborút Törökország ellen nem bírt volna el.¹⁹ Ezért ismét tárgyalásokra voltak utalva.

A két probléma, a revízió és a török kérdés 1913 végén ráadásul szorosan összefonódott. A bolgár vezetés úgy vélte, hogy ha a nagyhatalmaknak sikerül a törökökre rákényszeríteni a londoni megállapodás tiszteletben tartását, akkor a revízió esélyei is megnőnek. Különösen akkor igaz ez, ha a nagyhatalmak közös fellépése kényszeríti engedményekre a törököket. Éppen ezért a nagyhatalmi beavatkozást is sürgették, ellentétben az első Balkán-háború során tanúsított bolgár magatartással. A bolgár várakozásokkal éppen ellenkezőleg, a többi balkáni kisállamot és a hatalmakat az a szándék is vezethette, hogy, ha a törököket sikerül meghátrálásra kényszeríteni, akkor a bolgárok megnyugszanak és a revízió elkerülhető. Kérdés, hogy a beavatkozással járó bonyodalmakat vállalták-e volna?

A bukaresti béke aláírása után egyes osztrák körök nem tartották lehetetlennek a katonai akciót sem a revízió kikényszerítésére. „... Az egyedüli alapos helyreütése a dolgoknak az volna, ha már most, midőn a hatalmak mind a revízió ellen vannak, Szerbiába, Románia példájára bevonulnánk, s kényszerítnők kimenni az egész bolgárlakta területből. Háború ebből valószínűleg nem keletkeznék...”²⁰ Tíz nappal később már sokkal realisabban látta Burián a helyzetet, de felfigyelt az orosz politika kétszínűségére is. „... Drinápolyt szeretné az orosz visszajuttatni Bulgáriának, ha csak erőmegfeszítés nélkül lehetne. Így azt célozza, hogy a bolgárokkal elhitesse, hogy Oroszország szeretné nekik visszaadni Drinápolyt, de a többi nagyhatalom nem engedi. ... A bolgárokért lekötni erőnket nem lehet. Ők a nekünk szükséges funkciót, mint Szerbia ellenségei, úgyis teljesíteni fogják, mert ez életfeltételük...”²¹ A revízió a Monarchia egyes körei számára azért volt létfontosságú, mert az osztrák diplomaták vélekedésére rányomta bélyegét az a félelem, hogy az oroszok részéről a románok megnyerése, és a bolgárok kárpótlása Törökországgal szemben szintén orosz segítséggel, egy új, megnagyobbodott Balkán Szövetség felállásának veszélyével fenyeget. A Monarchia érdeke tehát az volt, hogy Bulgária lehetőleg ne orosz támogatással (hanem vagy összhatalmi, vagy orosz-osztrák támogatással) kapjon kompenzációt, akár a törökökkel, akár a szerbekkel szemben. Ez viszont csökkentette mozgásterét.

Ugyanakkor maga a revízió felvetése is a Romániával való szakítás veszélyével fenyegetett, és azzal, hogy az utóbbi – megszerzett pozícióinak védelme érdekében – egy immár Monarchia-ellenes Balkán Szövetséget hoz létre. Berchtold belátta, hogy a Romániával való teljes szakításhoz vezetne, ha a román külpolitika gyümölcsseit a Monarchia saját javára kívánná kamatoztatni, ami a balkáni kisállamok szempontjából

¹⁹ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 13. Nr. 2183. Tarnowski, Szófia

²⁰ *Báró Burián István naplói 1907-1922. Báró Burián István távirati könyvei 1913-1915.* A Magyarországi Református Egyházi Zsinati Levéltárában. Budapest, a MREZSLT kiadványa, 1999. (a továbbiakban: BURIÁN, 1999) 71. 1913. augusztus 14.

²¹ BURIÁN, 1999. 71. 1913. augusztus 24.

a román vezető szerep megszűnéséhez vezetne. A következő Balkán-háború ez esetben Bukarestből indulna ki.

A német politika egyértelműen a törököket favorizálta és a német érdekeket sértő arméniai orosz beavatkozás terve – a török visszavonulás kikényszerítése érdekében – miatt Szazonov ellen fordult. Mértékadó körökben elleneztek a bukaresti békeszerződés revízióját, felismerték ugyanakkor, hogy az Enosz-Midia vonal törököknek kedvező módosítása sem vihető végbe a nagyhatalmak közbenjárásával, mert más hatalmak azt nem fogadnák el saját kis-ázsiai érdekeik veszélyeztetése miatt.²² Ezért a németek érdeke a nagyhatalmi beavatkozás elkerülése volt.

Anglia szintén nem akarta a londoni reunióra bízni Drinápoly kérdését a végeláthatatlan vitákat indukáló szituáció miatt.²³ A britek Törökország széthullásától, Németország előretörésétől, a szorosok orosz ellenőrzés alá kerülésétől egyaránt tartottak, ezért nem léptek fel a törökök ellen. A románok szívesen látták volna, ha nagyhatalmi mandátumot kapnak arra, hogy Bulgáriával közösen üzhessék ki a törököket Drinápolyból; hiszen Maiorescu erre ígéretet is tett Bukarestben.²⁴ De a Monarchia nem akarta, hogy Románia balkáni nagyhatalommá vagy a nagyhatalmi akarat végrehajtójává váljon, így maga akadályozta Bulgária reményeinek teljesülését. Ezek a körülmények irreálissá tették a nagyhatalmi beavatkozás sikerét, ezért a bolgár diplomácia csak saját magára támaszkodhatott.

G. Nacsovsics bolgár küldött még július 19-én felajánlotta először az Ergene bal partját, majd Kirkkilisze visszaadását, ha Drinápoly semleges terület lesz, de a törökök visszautasították ezt.²⁵ Rifaat pasa nagykövet kijelentette, hogy Drinápolyról még akkor sem mondanak le, ha máshol több területet kapnának; készek akár Plovdiv ellen támadást indítani, ha Bulgária makacskodna.²⁶ A bolgárok újabb ajánlata az volt, hogy Kirkkilisze megtartása mellett átadják Drinápolyt, Karagac városrész kivételével, ahol Dedeagac felé vezető vasút állomása van.²⁷ A törökök ezt is elutasították. Nacsovsics figyelmeztette kormányát, hogy ha a bukaresti béketárgyalások nem hoznak eredményt, a görögök egyezsége fognak lépni a törökökkel. Az orosz kormányzat augusztus 2-i ülésén ráadásul Szazonov Genadiev bolgár külügyminiszter kérése ellenére amellet foglalt állást, hogy egy orosz külön akció révén nem szabad elmergesíteni a vitát Bulgária és Törökország között.

A nagyhatalmak csak július 25-én értesítették közösen neheztelésükről a török nagyvezírt az Enosz-Midia vonal átlépése miatt. A Porta válaszában ekkor közölte,

²² *Diplomaticseszki dokumenti po nameszata na Bălgarija v Evropejszkata vojna*. Tom. 1. Sofia, 1920. 8-9.

²³ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 8. Nr. 1357. Mensdorff, London

²⁴ ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. július 28. Nr. 5307. Thurn, Pétervári

²⁵ PN. 1913. augusztus 6. és ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. augusztus 4. Tschirschky, Nr. 3772. További török követelések: a vámok 4%-ra történő felemelése, ÖHHStA PA XII. Türkei, Kt. 436. Liasse XLV/14. Balkankrieg. 1913. július 29. Nr. 5486. Pallavicini; ill. a hadikárpótlás eltörlése.

²⁶ PN. 1913. augusztus 12.

²⁷ PN, 1913. szeptember 2.

hogy immár a Marica vonalát követeli Drinápolyval együtt.²⁸ S bár Törökország augusztus 1-én jegyzékben tette közzé, hogy seregeivel nem lépi át a Maricát és területi követelése sincs a folyón túl, mivel hadai augusztus 7-én Óbulgária területére léptek, a hatalmak mégis átadták a kollektív demarsot, rögtön azután, hogy Bulgária aláírta a bukaresti békét.²⁹ E tekintetben tehát helyes volt a bolgárok várakozása a hatalmak támogatását illetően.

Ugyanakkor a nagyhatalmi koncert közös erőfeszítéseinek szinte azonnali semmissé tételét jelentette, hogy a Wilhelmstrasse az Enosz-Midia vonal török érdekeknek megfelelő rektifikációját ajánlotta, – a kölcsönös erőegyensúlyra hivatkozva –, azzal a feltétellel, hogy a törökök kiűrik Drinápolyt.³⁰ A nagyhatalmi demarsot elutasító török nyilatkozatokra válaszul Oroszország azt kérte a franciáktól, hogy ne folyósítsa a Portának a következő hitelt. Dzsavid bej erre a szorosok lezárását helyezte kilátásba. Szazonov nem örült volna annak, ha egy új bolgár-török háború kitörése esetén a magukra maradt bolgárok katonai támogatását az orosz közvélemény vagy a Duma kikényszerítené, vagy belpolitikai krízist generálna, ezért mindenféleképpen igyekezett beindítani a párbeszédet.

Míg a bolgárok számára a nagyhatalmi együttműködés kivívása volt a cél, a törökök ellenben éppen elkerülni igyekeztek a nagyhatalmak bevonását, mert ez a londoni konferenciához hasonló helyzethez vezetett volna. Genadiev attól tartott, hogy a görögök és törökök között megállapodás áll fenn, és amint a görögök elhagyják Nyugat-Thrákiát, bevonulnak oda a törökök a leszerelt bolgár csapatokat megelőzve, és cserébe lemondanak a szigetekhez fűződő jogaikról.³¹ Nacsovics figyelmeztette kormányát, hogy ha Drinápoly kérdését továbbra is nagyhatalmi és nemzetközi ügyként akarja kezelni, akkor el kell zárkóznia a különegyezmény megkötésétől.³²

A nem túl meggyőző nagyhatalmi lépések hatására a meggyilkolt Mahmud Sefket utóda, Szaid Halim nagyvezír azt javasolta Szülejman Bosztani pasának, hogy Szófiába utazva érje el a közvetlen bolgár-török tárgyalások megkezdését. Bosztani augusztus 18-án azt az ajánlatot tette a bolgár kormányzat felé, hogy ha a törökök megtarthatják Drinápolyt egy keskeny korridorról, mely összeköti a tengerrel, akkor visszaadják Thrákia nagy részét. Bosztani figyelmeztetett, hogy más módon nem érhető el a török csapatok kivonása a megszállt területekről, mert Oroszország még egy esetleges fegyveres konfliktus esetén is csak Arméniában avatkozna be, nem a Balkánon.

Míg Genadiev külügyminiszter továbbra is kétségeit hangoztatta afelől, hogy nagyhatalmi közbenjárás nélkül kössenek békét, válaszul Nacsovics felvázolta a helyzetet, a következő eredményre jutott: Franciaország csak akkor követné

²⁸ TOSEV, ANDREJ.: *Balkanszkité vojni*. Tom. 2. Sofia, Izd. Fakel. 1931. Prezšivelič, beležski i dokumenti. 1941. 439-444.

²⁹ *Diplomaticeski dokumenti* .... Tom. 1. Sofia, 1920. 2-4.

³⁰ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1373. l. 331., „Germanija ne zselala drugo oszven edno prilicsno ravnoszlie.”

³¹ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1390. l. 203. „Turcite imat szporazumenie sz gärcite, i cse tija poszlednite im szäobstavat, koga ste sze ottegljat, i koga turcite da navljazat.”

³² *Diplomaticeski dokumenti* ... Tom. 1. 18-21.

Oroszországot, ha egyidejűleg Nagy-Britannia is akcióba lép. Az utóbbi viszont ragaszkodott a nagyhatalmi koncert közös működtetéséhez, amit viszont a németek elleneztek. Mivel Németország egyértelműen elzárkózott a közbenjárástól, Gancsev szerint az egyetlen megmaradt megoldás Oroszország támogatásának megszerzése volt³³ – ekkor viszont a németek a törökök mellé álltak volna. Nacsovics viszont meg volt arról győződve, hogy Drinápoly egy nap majdan viszonylag kis áldozat árán ismét Bulgária része lesz, ezért végül a török követ ajánlatának megfontolását javasolta.³⁴

A bolgár diplomácia tehát – tanulva korábbi hibáiból – tárgyalóasztalhoz ült a törökökkel. Ez a török elképzelés győzelmét jelentette, s azt, hogy az 1913. május 30-i londoni rendezés végérvényesen a kudarcra ítélt nagyhatalmi beavatkozási kísérletek közé soroltatott. Európa immár képtelen volt elképzeléseit fegyverek nélkül ráerőltetni a Balkánra (míg Szkutarinál ez még többé-kevésbé sikerült). A bolgár fél véleményének megváltozásához hozzájárult az is, hogy a görögök kivonulása után, Genadiev aggodalmát igazolandó, Xanthi és Gümöldzsina térségében török basibozuk csapatok jelentek meg, s ideiglenes kormány alakult Thrákia függetlenségéért. A basibozukok egészen a Mesztáig elkalandoztak, a Bukarestben bolgároknak ítélt területekről kivonuló görögöket üldözve.³⁵ Konstantin görög király inkább átadta volna Nyugat-Thrákiát a törököknek, mint a bolgároknak, vélvén, hogy a Török Birodalom egyszer úgys szétesik és örökébe Görögország lép majd, s így megszerezheti azokat a területeket is. Szaid Halim nem is titkolta, hogy a gümöldzsina autonóm mozgalom a török kormány teljes támogatását élvezi, és ez a támogatás megszűnik, mielőtt a bolgárok aláírják a törökökkel a békét. Izzet pasa hadügyminiszter viszont tartott attól, hogy Nyugat-Thrákia ismét képes lesz egybekovácsolni a szövetség törökellenes gyűlöletét, ezért a terület feladását javasolta.³⁶

Genadiev javaslata szerint a bolgár-török határ a Marica bal partján futna, attól mintegy 10 km-re keletre, hogy Bulgária biztonságban használhassa a Dedeagaç-Drinápoly vasútvonalat.³⁷ A külügyminiszter ugyanakkor utasítást adott a küldötteknek,

³³ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1388. l. 272-274. Von Jagow augusztus 25-én már Drinápolyt is török kézen kívánta hagyni. és *Diplomaticheski dokumenti ...* Tom. 1. 21-23. „... Odrinszkijat vāprosz bez Rusija ne mozse da sze razresi v nasa polza.” És uo. 40.

³⁴ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1388. l. 164.

³⁵ MARKOV, GEORGI: *Bālgarszkoto krusenie*, 1913. (The Bulgarian disaster). Sofia, Izd. na Bālgarska Ak. na Naukite, 1991. 203. Augusztus 4-én a görögök demonstrációja során Dedeagaçban, a város Görögországhoz csatolása mellett döntött a lakosság. Augusztus 16-án, miután sikertelen kísérletet intéztek a balkáni államok vezetőihez, hogy a területet Görögországhoz, vagy Törökországhoz csatolják, ne Bulgáriához, Gümöldzsinaiban kinyilatkoztatták az autonómiát. A terület 233 ezer lakosából 185 ezer volt török, 25 ezer bolgár, 22 ezer görög volt. BOECKH, KATRIN: *Von den Balkankriegen zum Ersten Weltkrieg: Kleinstaatenpolitik und ethnische Selbstbestimmung auf dem Balkan*. München, Oldenbourg, 1996. 77. és PN. 1913. szeptember 19.

³⁶ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1391. l. 177-178. és DJEMAL PASCHA: *Erinnerungen*. München, Drei-Masken Verlag. 1922. 48.

³⁷ *Diplomaticseszki dokumenti ...* Tom. 1. 42. A bolgárok augusztus 18-án (31-én) visszavették Xanthit a kivonuló görögöktől, így megerősítve érezték pozícióikat. A bolgárok részéről Szavov tábornok, Nacsovics és Tosev vezették a tárgyalóküldöttséget, a törököket Talaat bég

hogy a tárgyalások során a szigetek kérdésében a görögök elleni fellépésre buzdítsák a törököket. Szavov figyelmeztette a bolgár külügyminisztert, hogy a török-görög összecsapás Nyugat-Thrákia megszállását is jelentené a törökök részéről, hiszen csak az jöhetne szóba hadművelleti bázisként a görög határ irányába.³⁸

Augusztus 26-án (szeptember 8-án) a Porta, az első hivatalos konstantinápolyi ülésen közölte követeléseit, melyben keleten a Drinápoly-Lozengrád (Kirkkilisze), nyugaton a Drinápoly-Szoflu-Ortaköj (Ivanovgrád) – Szvilengrád vonalat követelte Dimotikával együtt, amely települések a Marica jobb partján feküdtek. Így a Porta felrúgta saját, a nagyhatalmaknak 1913. július 19-én (augusztus 1-én) tett ígérését, melyben lemondott a Maricán túli területekről.³⁹ Mivel e lépés ellen immár egy nagyhatalom sem tiltakozott, a bolgárok válaszul felajánlották Drinápolynak a Maricától keletre eső részeit, ha megtarthatják Lozengrádot (Kirkkiliszt).⁴⁰

Genadiev augusztus 29-én (szeptember 10-én) értesítette a delegátusait, hogy lemondhatnak Drinápolyról és környékéről, de Szoflu, Dimotika, Szvilengrád és Ortaköj bolgár kézen kell, hogy maradjon csakúgy, mint keleten Lozengrád és Midia. Felhatalmazta továbbá Szavov tábornokot, hogy közölje, Bulgária hajlandó szövetséget kötni Törökországgal, ha az elfogadja ezt a határt.⁴¹ A sajtóban és a közvéleményben mindez úgy csapódott le, hogy Szavov tábornok elismerte, hogy Bulgária még erődített formában is hajlandó átadni Drinápolyt, ha megkapná érte Kirkkiliszt és török segítséggel megszerezne Kavalát. A törökök kijelentették, hogy a basibozukok által megszállt Nyugat-Thrákia kiürítéséért cserébe a Marica és az Arda közötti sáv átadását kérik, ami nagyjából a mai Dimotika környékét jelentette. A bolgárok először elutasították a javaslatot, mert ez vasútvonalaik elvágását jelentette volna a tengerparttól, de később beleegyeztek, hogy átadják Dimotikát és Dedeagaçot is, ha a törökök segítenek megszerezni Kavalát.⁴²

A revízió és a török-bolgár békeszerződés ügye továbbra is erősen összefonódott, s a Liga feltámasztásáról szóló spekulációk is megélénkültek. Nacsovic úgy látta, hogy az oroszok továbbra is szívesen vennének egy „nem balkáni államok ellen” irányuló orosz-bolgár szövetséget.⁴³ A hármasszövetség – tévesen – arról értesült, hogy Ljapcsev bolgár tábornok felajánlotta Oroszországnak Bulgária katonai szövetségét, ha biztosítja Drinápoly bolgár birtoklását. Ugyanebben az időben terjedt el az a híresztelés, hogy Bulgária és Törökország között is szövetség kötöttett Pétervár támogatásával. Szirmanov alezredes pétervári attasé biztosította a közvéleményt, hogy

---

belügyminiszter, Mahmud pasa haditengerészeti miniszter és Halil bég, az Államtanács elnöke képviselték hivatalosan.

³⁸ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1388. l. 339-340. Egy a basibozukokat támogató török lovasosztag eközben valóban átkelt a Mesztán a kivonuló görögöket követve. Ennek hatására Görögország úgy vélte, hogy Bulgária biztatta a törököket a beavatkozásra, jóllehet ez ebben az esetben nem volt igaz.

³⁹ TOSEV, 1931. 453.

⁴⁰ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1391. l. 161-162. Tosev úgy gondolkodott, hogy amíg a törökök nem mondanak le a Maricán túli területekről, addig ők sem állnak el Kirkkilisze követelésétől

⁴¹ *Diplomaticseszki dokumenti* .... Tom. 1. Sofia, 1920. 48.

⁴² PN. 1913. szeptember 6., PN. 1913. szeptember 11. és PN. 1913. szeptember 12.

⁴³ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1391. l. 180.

„haldoklóval nem kötnek szövetséget, hogy ideiglenesen és mesterségesen életben tartsák”. Egy ilyen szövetség ugyanis csak más balkáni államok ellen – bolgár részről főleg Szerbia (vagy Görögország) ellen – irányulhat, ami szöges ellentétben van Oroszország jelenlegi Balkán-politikájával. Sokkal ajánlatosabb volna orosz vélekedés szerint a két állam – Szerbia és Bulgária – között a közeledés, így ki lehetne szorítani a „németbarát” görögöket Dél-Macedóniából, és akkor Bosznia-Hercegovina felszabadítása után egész Macedónia a bolgároké lenne. Minden más politika Bulgária számára halálos, mert Oroszország nem támogat mást, csak ami saját politikai koncepciójának megfelel.⁴⁴ A feltehetően Pétervárról sugallt válasz számos irreális elemet tartalmazott; kezdve onnan, hogy egy szerb-bolgár szövetség Görögországot Dél-Macedóniából csak háborúval szoríthatná ki, s mit kezdenének a Monarchia esetleges agresszív fellépésével. Tévedés volt annak feltételezése, hogy az 1912-es eseményekből okult Oroszország támogatna egy bolgár-szerb agresszív szövetséget, de a feltételezés rávilágít az egyes országok politikai célkitűzéseinek változatlanóságára is.⁴⁵

Egy bolgár-török szövetség azonban Szirmanov elutasító kijelentései ellenére nem volt lehetetlen. Dzsemal bég, Isztambul helytartója Tosev előtt kijelentette, hogy meggyőződése, hogy vannak támogatói az ifjútörök mozgalomban a bolgár-török szövetségnek, ez esetben viszont ragaszkodnak Lozengrádhoz, Dimotikához, de hajlandók lemondani Szvilengrádról, Malko Tirnovóról és Ortaköjéről.⁴⁶ Pallavicini, a Monarchia nagykövete szintén Ortaköj és Dimotika átadását javasolta a nagyvezírnek, így elképzelhető, hogy Dzsemal javaslatáról az osztrákok is tudtak, esetleg támogatták is.⁴⁷ A német Wangenheim követ viszont azzal riogatta a bolgárokat, hogy a Porta inkább lenne Szerbia és Görögország szövetségese, mint Bulgáriáé. Az előbbivel ugyanis nincs vitás kérdése, az utóbbival pedig úgyis megegyezésre kell jutnia a Kis-Ázsiában lakó másfélmillió görög miatt, hiszen ez az állandó török belügyekbe való görög beavatkozás veszélyét hordozza magában, a másik oldalról pedig állandó zsarolási lehetőséget jelent a kisebbség sorsa Görögország felé.⁴⁸

Genadiev – engedve a korábbi német javaslatnak – szeptember 13-án lemondott a Marica teljes bal partjáról, szeptember 15-én lemondott Lozengrádról is, majd Dimotikáról. Szeptember 18-án aláírták a határról szóló megállapodást. Bulgária megkapta keleten Malko Tirnovót, nyugaton Mandrát, Szvilengrádot, Ortaköjt, lemondott viszont Szofluról, Dimotikáról, Enoszról, keleten Midiáról, Iniadáról, Csirmenről.⁴⁹

A tárgyalásoknak azonban ezzel még nem volt vége. Dzsemal bég szeptember 21-én ugyanis a következő javaslattal fordult Szavov felé: (1) Bulgária kössön szövetséget Törökországgal, melyben lemond Gümöldzsínáról és Dedeagaçról, továbbá

⁴⁴ MARKOV, 1991. 214.

⁴⁵ Bulgária ugyanúgy Macedóniát követelte, Oroszország ugyanúgy egy Balkán Szövetséget szeretett volna felépíteni.

⁴⁶ CDIA, f. 176. k. op. 2. a.e. 1374. l. 11.

⁴⁷ *Diplomaticseszki dokumenti* ... Tom. 1. 52.

⁴⁸ MARKOV, 1991. 215.

⁴⁹ PN. 1913. szeptember 18.

segít megszerezni néhány szigetet, cserébe a törökök egy görögök elleni háború során katonai támogatást nyújtanak Dél-Macedónia bolgár fennhatóság alá kerüléséhez. (2) Elutasítás esetén Törökország megegyezést köt Görögországgal és lemond a szigetekről, cserébe a görögök segítenek megszerezni a törökök számára Nyugat-Thrákiát vagy fordítva, a görögök mondanak le a szigetekről és ez esetben az övék Nyugat-Thrákia.⁵⁰

A második ajánlat megvalósulása azt jelentette volna, hogy Bulgária kiszorul az Égei-tengerről, de az első elképzelés sem volt tetszetősebb. Ennek ellenére Szavov nem mondott le a bolgár-török szövetség létrehozásáról, bár jobb szerette volna, ha egy defenzív szerződés születik, mely nem irányul senki ellen, ugyanakkor egy görög, vagy görög-szerb támadás ellen kölcsönös védelmet biztosított volna.⁵¹ Szavov valós veszélynek tartotta egy görög-török háború kirobbanását a szigetek kérdése miatt, ami szerinte kedvezőtlen lehetőségeket rejt magában egy szövetségesek nélkül maradt Bulgária számára, mert az ország nem őrizheti meg ekkor semlegességét, hiszen fennáll a veszély, hogy a törökök bevonulnak Nyugat-Thrákiába, ez viszont bolgár hadüzenetet jelent (akármelyik fél oldalán), s a románok pedig ez esetben megint Bulgáriára támadhatnak.⁵² A bolgárok tehát fontolóra vették a török javaslatot.

A háttérben – nem először 1912-1913 során – az osztrák és a német külpolitika ellentétes irányvonala állt, a két, egymástól homlokegyenest eltérő javaslat is erre utalt. A második javaslat egyértelműen német hatást tükrözött.

Az 1913 májusa és 1913 szeptembere közötti időszak a Monarchia diplomáciai kudarcához vezetett. A vezetés úgy vélte, hogy a szerbek Ószerbia megszerzése után, most, hogy immár keleten és délen nincs behajtható területi követelésük, szükségszerűen Bosznia vagy az Adria felé fognak fordulni, hogy megvalósítsák területi követeléseiket itt is, és ezt a veszélyt el kell hátrítani.⁵³ A szerb probléma azonban nem létezett Berlin számára. Említettük, hogy az osztrákok attól tartottak, hogy mind az oroszok, mind a franciák egy új Balkán Szövetség kialakításán fáradoznak, melyet Törökország, Románia, Szerbia és Görögország alkot és célja Bulgária bekerítése. Bár Löding szerint ezek az orosz–francia törekvések inkább

⁵⁰ MARKOV, 1991. 219.

⁵¹ *Diplomaticeski dokumenti ...* Tom. 1. 58. „Nie trjábva da bādem gotovi pri poszlednata eventualnoszt da kooperirame zaedno sz tjah v protivnen szlucsaj riszkuvame da izgubi vszicsko v Makedonija.” valamint TOSEV, 1931. 465. és *Diplomaticeski dokumenti ...* Tom. 1. 57. „Szavov, kato profeszionalen voenen otide po vāprosza za szājuza mnogo podalecs, otkolkoto trjābva...”

⁵² MARKOV, 1991.. 219-221. A francia követ úgy vélte, hogy egy török támadásnak csak akkor van esélye, ha a bolgárok sem maradnak semlegesek. Ez esetben viszont egy újabb Balkán-háború robban ki. Ha Bulgária semleges marad, akkor a török-görög háború két ország tengeri összecsapásává degradálódik, ami viszont a szorosok blokádját jelenti: ennek feltételezhetően az oroszok nem örülnének. Ezért fontos a béke megőrzése, és mindenféle szövetségi kombináció kiiktatása.

⁵³ LÖDING, DÖRTE: *Deutschlands und Österreich–Ungarns Balkanpolitik von 1912-14. unter besonderer Berücksichtigung Ihrer Wirtschaftsinteresse*. Hamburg, 1969. (Phil. Diss.) 83-84. (a továbbiakban: LÖDING, 1969)

Németország, mint a Monarchia ellen irányultak,⁵⁴ ha a térképre pillantunk, akkor viszont láthatjuk, hogy ezzel a lépéssel nemcsak a németeket zárták volna el Törökországtól, de a kombináció egyúttal a Monarchia bekerítésével lett volna egyenlő.

A Balkán Szövetség szétesése után tehát a Monarchia kényszerből és védekezésből is felelevenítette a román-bolgár megegyezés gondolatát, kiegészítve a törökkel való szövetséggel, de Románia és Németország ebben nem volt partner.⁵⁵ Az utóbbi úgy vélte, a szövetség nehezítené a török-görög békülés folyamatát, s a bolgárok várható revansstörékvései miatt ellenezte a közeledést. A német politika hamar felismerte, hogy a bosszúra vágyó Bulgária a hármasszövetség oldalán egyértelműen a Monarchia szerbellenes erői malmára hajtja a vizet, és így az ország szövetségi rendszerbe való bevonása biztonságpolitikai szempontból kockázatos. Radoszlavov kormányfő októberben, támogatva egy török-osztrák-bolgár szövetség tervét, valóban éppen arra hivatkozott, hogy Szerbia egyformán veszélyt jelent mindkét ország számára.⁵⁶ A Monarchia viszont következetesen továbbra is csak a Romániával való megegyezés esetén volt hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni.

A Monarchia, a bolgár-román-osztrák megegyezést forszírozva finanszírozni próbálta Bulgáriát, de Teleszky, a magyar pénzügyminiszter tiltakozott az ilyen politika ellen, mivel Bulgáriát ennyi pénzzel nem lehet megvásárolni, az eljárás pedig a többi nagyhatalom licitjét vonná maga után. Egy olyan állam, mint a Monarchia, mely állandó tökeimportra szorul, nem képes versenyezni a nagyhatalmakkal.⁵⁷ Teleszky levele szembesítette Berchtoldot azzal a problémával, ha a félszigeten az orosz-francia pénzügyi előretörést meg akarja akadályozni, akkor saját tőkére van szükség, amit a Monarchia nem tud előteremteni. Maradt tehát a németekkel való együttműködés, amit eddig az önálló politikai arculat formálása miatt Berchtold elkerülni igyekezett.

1913 elején és őszén a németek összesen 400 millió frankot adtak Romániának, majd 1914 februárjában egy 500 millió frankos kölcsönt Magyarországnak és ugyanekkorát Ausztriának.⁵⁸ Ez elegendő bizonyíték arra, hogy a Monarchia valóban nem tudna versenyezni Németországgal tőkekihelyezésben, és arra is, hogy ha a németek akarták volna, tudták volna támogatni Bulgária pénzelését is. A németek legnagyobb ellenvetését mégis az jelentette, hogy a bolgárok már 200 millió frankkal

---

⁵⁴ LÖDING, 1969. 106.

⁵⁵ *Diplomaticuszeki dokumenti...* Tom 1. Nr. 4. Nr. 45. Nr. 46. valamint Szerk.: THIMME, F. – LEPSIUS, I. – MENDELSSOHN-BARTHOLDY, A.: *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinete*. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. 1927. (a továbbiakban: G.P.) XXXVI. Nr. 13816. Jagow an Wangenheim, és Nr. 13823.

⁵⁶ Szerk.: BITTNER, L. - PRIBRAM, A. F. - ÜBERSBERGER, H.: *Österreich-Ungarns Aussenpolitik*. Eds.: Wien, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1930. (a továbbiakban: Ö-U.A.) VII. Nr. 8755.

⁵⁷ ÖHHStA Ad. Reg. F. 23. Kt. 46. Teleszki an Berchtold, 1913. szeptember 4.

⁵⁸ ÖHHStA Ad. Reg. F. 23. Kt. 46. 1914. március 1., Szögyény.

tartoztak – ráadásul a franciáknak,⁵⁹ valamint, hogy Károly román király azt mondta egy tervezett bolgár-román-osztrák szövetséget illetően, hogy nem találna olyan kormányt, mely hajlandó lenne ebbe belemenni. A Monarchia számára nagy tanulság volt, hogy kiderült: Balkán-politikát immár csak Németország támogatásával tud folytatni, így alkalmazkodnia kell a német tervekhez. Ez az önálló osztrák-magyar Balkán-politika végét jelentette, ami a Balkán-háborúk egyik legnagyobb vesztesége és legsúlyosabb következménye volt Berchtold számára, jóllehet nem törődött bele.⁶⁰ 1913. novemberére maga Berchtold is belátta, hogy a második Balkán-háborút Bulgária a Monarchia érdekeiért is vívta, és egy Nagy-Szerbia létrejötte helyett lett volna lehetőség a Szaloniki felé vezető út biztosítására.⁶¹

1913. május 11-én Jagow még úgy vélte, Görögország az ellensúlya Bulgáriának a félszigeten,⁶² valamint, hogy Görögország és Törökország kibékíthető és a szövetséghez Románia is csatlakoztatható, kifejezetten Bulgária ellen. A sors iróniája, hogy a németek politikai elképzelései az események utólagos megítélése alapján helytelennek bizonyultak, de nekik volt a megvalósításhoz pénzük. A németek számára nagy veszélyt jelentett volna a görög-török viszály, melynek kiéleződése a kis-ázsiai német befolyást veszélyeztette volna egy görög győzelem esetén. Török győzelem esetén viszont Görögország mindenképpen az antant kezeibe kerülne. Jagow ezért egyetlen megoldásnak a vitatott szigetek semlegesítését és a két ország kibékítését tartotta. Németország egy szerb-bolgár megegyezéstől is tartott, melynek eredményeképpen Szerbia elveszi Dél-Macedóniát Görögországtól, Bulgária pedig a thrákiai partot Kavalával.⁶³

A németek, hogy a Monarchiát a görögökkel való szövetségnek megnyerjék, azt kezdték feszegetni, hogy Albánián és Görögországon keresztül kellene a Monarchiának kijutnia Szalonikiig, persze ehhez Görögország szövetségét kell megszerezni. A Monarchia képviselői szerint ez a lehetőség már régen megvalósulhatott volna, ha Bulgária közös határt kap Albániával. A Monarchia a görög-német szövetségi tervre válaszul, kibővítve a korábbi bolgár-román

⁵⁹ Vagyis a német kölcsönből a francia adósság törlesztőrészei telnének ki, produktív beruházásra nem futná, ami nem egyezett sem a német külpolitika, sem a gazdasági racionalitás irányvonalával.

⁶⁰ Végül 250 millió levát szavaztak meg Bulgáriának. A fedezetet a dohány és bélyegadó, valamint a cigarettapapír-monopólium jelentette. A kölcsön egy részét a Haszkovo-Porto Lagos vasútvonal kiépítésére fordítják, a perniki szénbányák megnyitására. A német gazdasági behatolásra lásd: LÖDING, 1969. 249.

⁶¹ ÖHHStA PA I. Balkankonflagration Kt. 494. Liasse XLV /17. 1913. november 6. fol. 293-295. „Bulgarien hat den Krieg ... nicht nur für Bulgarien, sondern auch für die Monarchie geführt. Wenn es nach seinen Intentionen gegangen wäre, hätten wir den Weg nach Saloniki freibekommen sollen, statt dessen sei ein Grosserbien geschaffen worden, das uns die Handelstrasse versperre, und von Hass gegen uns erfüllt sei, ebenso wie gegen Bulgarien. Die ganze serbische Armee denke nur an den Zukunftskrieg gegen Österreich-Ungarn...”

⁶² G.P. XXXIV. Nr. 13292. Az elképzelés része volt, hogy Görögországnak 500 millió frankos kölcsönre van szüksége, amelynek felét Németország, felét Franciaország adná.

⁶³ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /17. No. 629. fol. 341. Flotow, 1913. szeptember 29.

szövetségről szóló elképzelését, immár egy román-bolgár-török szövetség kiépítésével próbálkozott.⁶⁴ Ez a kombináció egyértelműen görögellenes volt.⁶⁵ „*Létérdekünk, hogy megakadályozzuk egy szilárd, Románia, Szerbia és Görögország közötti, bolgárellenes szövetség kialakulását*” – fogalmazta meg a német (és orosz–francia) terv elutasítását memorandumában Tisza István.⁶⁶

1914 februárjában végül Bulgária kinyilvánította Romániának, hogy csak a hármasszövetségen belül tudja elképzelni jövőjét, gesztust téve a Monarchia felé.⁶⁷ A románok viszont éppen ellenkezőleg – gyorsan távolodva a Monarchia propagálta politikájától – először egy Monarchia-ellenes szövetségre buzdították a bolgárokat. Marghiloman román pénzügyminiszter azt ajánlotta fel, ha Bulgária szövetségre lép Romániával, akkor visszakapják Dél-Dobrudzsát, mihelyt Románia megszerzi Erdélyt.⁶⁸

Míg a bolgárok az ajánlatot fontolgatták, kibontakozni látszott egy román-török közeledés, amikor Taalat bej 1914 elején Romániában járt, ami viszont inkább bolgárellenes jeleket viselt magán. Take Ionescu pedig Konstantinápolyban egy román-török-görög-szerb pánbalkán szövetség tervezetét vázolta fel, mely egyértelműen bolgárellenes vonásokat hordozott magán.⁶⁹ E lépés viszont érthetővé tette a bolgár félelmeket egy újabb román támadás bekövetkeztétől. A románok és a törökök azon voltak – és itt akaratlanul is a Monarchia érdekeivel összhangban cselekedtek –, hogy Bulgária figyelmét Macedónia felé fordítsák. Attól tartottak ugyanis, hogy egy ruszofil kormány hatalomra jutása esetén a bolgárok orosz támogatással felújítják Szerbiával a Balkán Szövetséget, és előzőnlik Thrákiát és Dél-Dobrudzsát.⁷⁰ Így mind a románok, mind a törökök azt látták érdeküknek, hogy a Radoszlavov-kabinet megerősödjön. Román részről olyan megnyilvánulás is elhangzott, miszerint Bulgáriának jár a teljes Vardar-balpart és Kavala.⁷¹

Pallavicini 1913. október 3-án a fentebb említett görögellenes bolgár-török szövetség két alternatívájáról számolt be. A terv szerint Bulgária megkapná Kavalát, Törökország pedig a szigeteket. Ha Bulgária nem mer támadni, mert nem bizonyos a román semlegességben, akkor feladata csupán az, hogy megakadályozza a szerb hadak Törökország elleni közvetlen harcérrintkezésbe lépését, így Törökországnak egyedül Görögország ellen kell támadnia, s háta fedezve lesz. Hogy a törökök hogyan lépnek Bulgária területére, hogy a görögök ellen fellépjenek Macedóniában – mivel Törökország nem volt határos Görögországgal – arra is remek elképzelést dolgoztak ki: a terv szerint egy mohamedán felkelés robbanna ki Thrákiában, amire válaszul a

⁶⁴ Ö.-U.A. VII. Nr. 8574., 1913. szeptember 9. Berchtold

⁶⁵ Ö.-U.A. VII. Nr. 8626., 1913. szeptember 14.

⁶⁶ Ö.-U.A. VII. Nr. 8474.

⁶⁷ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /25. fol. 249. 1914. január 30. Szófia, Tarnowski

⁶⁸ *Diplomaticseszki dokumenti* ... Tom 1. Nr. 124.

⁶⁹ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /26. Nr. 874. fol. 877. 1913. december 7. Mittag, Szófia

⁷⁰ *Diplomaticseszki dokumenti* ... Tom. 1. Nr. 170.

⁷¹ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /25. Nr. 1397. fol. 809-810. 1913. október 6. Szófia, Tarnowski

bolgárok behívják a török erőket rendteremtés céljából, így máris indokolttá válik a török csapatok bulgáriai jelenléte.⁷² A bolgárok számára persze később nehézséget jelentett volna eltávolításuk, s Bulgária attól tartott, ha Törökország esetleg vereséget szenved, nem fog kivonulni a megszállt területekről, s így teljesen kiszorul az Égei-tengerről. Ez azt is jelenti, hogy egy török-görög háborúban Bulgária kénytelen hadba lépni, hogy előmozdítsa a török sikert.⁷³

A második lehetőség szerint, ha Románia semlegessége bizonyos, Bulgária és Törökország közösen támadja meg Szerbiát és Görögországot, ez esetben minden terület a Sztrumáig Törökországé lesz, Bulgáriáé pedig a Monasztir-Egripalanka-vonal, Albánia pedig megkapja Üsküböt.⁷⁴ Tosev elutasította ezt a lehetőséget, mondván, hogy a Monarchia beleegyezése szükséges hozzá, ugyanígy kivihetetlennek tartotta Szavov javaslatát egy autonóm Macedónia megszervezésére és Kavala megszerzésére.⁷⁵

1913 októberében a török-bolgár békekötés után a szövetség tervezetét annyira kidolgozták, hogy már csak az aláírás hiányzott róla, amikor a bolgárok azt a kifogást tették, hogy a szerződés akkor lenne igazán értékes, ha mindkét fél csatlakozni tud a hármasszövetséghez, illetve biztosítani lehet a román semlegességet. Egy direkt szövetség Törökország és Bulgária között nem keresztezte a Monarchia elképzeléseit, de a hármasszövetséghez való csatlakozás már igen, hiszen ellentmondott volna annak a német külpolitikai elvnek, hogy a gyenge Törökországgal nem szabad szövetségre lépni, mert az antant részéről ez nyílt török- és németellenes fellépéshez vezetne. A németek a bolgárok revanspolitikájától való félelem miatt szintén elleneztek a tervet.

Bulgária válaszút elé került: szövetségesei nélkül maradt, miközben egy újabb Balkán Szövetség látszott kialakulni határai mentén, amely ellene irányult. Az ország számára két kiút látszott: vagy szert tesz egy nagyhatalmi támogatóra – s ennek volt köszönhető megelégnélő érdeklődése a Monarchia irányában, – vagy megpróbálja szétverni a még képlékeny ellenszövetséget azzal, hogy az egyik potenciális tagot kikapcsolja a körből, és saját oldalára állítja. Az előbbieken említett tervezetek is ennek tudhatók be.

1913–1914 folyamán Bulgária kétségbeesett lépéseket tett stabil szövetség kidolgozására. Bobcsev – bár meglehetősen furcsa javaslatot tett – mégis alapvetően jól látta meg a helyzet lényegét: a pétervári követ szerint meg kellene egyezni Szerbiával, mert „*ma Szerbiának sokkal nagyobb szüksége van ránk, mint nekünk őrá*” és emiatt talán hajlandó lesz engedményekre. Sokkal több előnnyel jár Szerbiával megegyezni, mint hagyni, hogy egyezsége lépjen Görögországgal és Romániával. Szerbia adjon egyházi és oktatási autonómiát a macedobolgároknak és nyújtson segítséget a görög

⁷² ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /25. Nr. 457. fol. 833-834. 1913. október 3. Jenikőj, Pallavicini

⁷³ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /25. Nr. 1363. fol. 811-812. 1913. október 7. Szófia, Tarnowski

⁷⁴ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV /25. Nr. 457. fol. 830. 1913. október 3. Jenikőj, Pallavicini

⁷⁵ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Balkankonflagration Liasse XLV 25. Nr. 836. fol. 814. 1913. október 4. Jenikőj, Pallavicini

propaganda és nyomásgyakorlás ellen, mely az Égei-tengeri kijáratot fenyegeti, cserébe Bulgária eláll a revíziótól. Mindennek háttérében az állt, hogy az oroszbarát Bobcsev egyaránt el akart kerülni egy szerb-orosz közeledést,⁷⁶ mely bekerítette volna Bulgáriát, mint ahogyan egy bolgár-osztrák-magyar szövetséget is.

A ruszofilekkel ellentétes irányt képviselő Radoszlavov-kabinet viszont szerbellenes koalícióba is hajlandó volt belemenni. Az ÖHHStA dokumentumai között fennmaradt egy kézirat, mely az egyik ilyen lehetőséget vázolta fel. A védelmi szövetség tervezetében a két fél – Bulgária és a Monarchia – megegyezett abban, hogy kölcsönösen, katonai erővel megsegítik egymást, ha bármelyiküket támadás éri két ország részéről, mely közül az egyik határos mind a Monarchiával, mind Bulgáriával – és amely ország nem Románia. Itt tehát egy nyíltan szerbellenes szövetség tervezete körvonalazódott. A szerződéstervezet burkoltan még Oroszország ellen is irányult; egy szerb-orosz támadás esetén ugyanis kilátásba helyezte Bulgária segítségét. Bulgária csak akkor kapott volna segítséget, ha Szerbia nem egyedül támad rá, például szerb-orosz, szerb-görög, szerb-török támadás esetén.⁷⁷ Mindez azonban papíron maradt. Bulgária 1915-ig nem kötelezte el magát, akkor azonban hasonló feltételekkel és célokkal tette.

1913. szeptember 29-én írták alá végül a török-bolgár békeszerződést, amely újból életbe léptette az 1911. február 19-i kereskedelmi egyezményt és a kölcsönös kedvezményt, ami mindkét fél kimerült gazdaságára jótékony hatással volt.⁷⁸ Ezen kívül több előremutató lépést tettek, így teljes amnesztiát adtak mindenkinek, a határ bármelyik oldalára is kerüljön. A nemzetiségeknek 4 évig opcionális joguk volt állampolgárságuk kérdésében, azaz négy évig tulajdonképpen kettős állampolgároknak számítottak, utána viszont dönteniük kellett, hogy távoznak, vagy maradnak az új állam keretei között. A bolgárok által megszerzett területeken a szultán megtarthatta birtokait, és a mecsetek és a mohamedán iskolák az egyházközségek tulajdonát képezték, tehát nem kerültek állami tulajdonba, így nem kellett elsorvadásuktól félni. Az átadott vasútvonalakon a bolgárok szereztek meg minden jogot és minden kötelezettséget is. A

⁷⁶ BOBCSEV, 1914. 33. „Szász Szárbija nie mozsem da szporazumeem... Na dnesoto vreme Szárbija ima mnogo povcese nuzsda ot nasz, otkolkoto nie ot neja... da daje avtonomni prava cerkovni i ucsilistni na bálgarite v Makedonija... da ni daje pälno szádejstvija protiv gräckija natiszák.... V szájuz sz Ruszija i Szárbija nie ste mozsem da sze protivoposztavim...”

⁷⁷ ÖHHStA PA I. Kt. 494. Liasse XLV /17. Die Balkankonflagration. Hauptsachliche Bestimmungen eines Geheimvertrages zwischen Österreich-Ungarn und Bulgarien. Dátum nélkül. Fol. 326-327. „Falls die Monarchie von einer Grossmacht in Bunde mit einer zweiten Staat angegriffen wird, verpflichtet sich Bulgarien zur militärischen Kooperationen vorausgesetzt, dass betreffende Staat mit Bulgarien limitroph ist. Falls Bulgarien von zwei Staaten angegriffen wird, verpflichtet sich die Monarchie zur militärischen Kooperationen vorausgesetzt, dass wenigstens einer jeder beiden Staaten mit der Monarchie limitroph ist.” A következő pont kimondja, hogy ha ez az állam Románia, a Monarchia nem avatkozik be, valamint, hogy egy konferencián a Monarchia Bulgária macedóniai igényeit elfogadja és támogatja. Így a Monarchia végeredményben – megkésve – elismerte a bolgár pretenciók jogosságát.

⁷⁸ KESZJAKOV, B.: *Prinosz kām diplomaticseszkata isztorija na Bálgarija 1878-1925*. Tom. 1. Sofia, 1925. 60.

béke 10. pontja egy görögellenes bolgár-török szövetség alapjait fektette le.⁷⁹ Burián is úgy értékelte a Monarchia szemszögéből a török-bolgár békét, mely a görög-albán-bolgár-török blokk egyik pillére lehet, amely blokk ellensúlyozhatja az orosz támogatással felálló szerb-román blokkot.⁸⁰

Bulgária számára 1913–1914 fordulója nem hozott döntő áttörést: a konstantinápolyi békében komoly területi engedményekre kényszerült. Igaz ugyan, hogy elmondhatta, hogy önerőből sikerült a háborús eredmények kis részének megmentése, de ez azzal a kellemetlen hozadékkal járt, hogy kimaradt a szövetségi rendszerekből. Ez azonban ideiglenes állapot volt csak: 1914 után mind az antant, mind a központi hatalmak számára felértékelődött az ország és immár ők maguk ajánlották fel azokat a területeket – a szerb és görög Macedóniát – a bolgároknak, amelyekért Bulgária másfél évvel korábban a nagyhatalmi tiltások ellenére harcba szállt. A „harmadik” Balkán Szövetség – Szerbia, Románia és Görögország kvázi-megállapodása – nem bizonyult életképesnek: a békét és az egyensúlyt nem tudta garantálni.

Abstract

The short-term Impacts of the Bucharest Peace Treaty on Power Policy and the Orientation of the Bulgarian Foreign Policy

This contribution investigates the transformation of the Power Policy after the Bucharest Peace Treaty and the attempt of Bulgaria to secure her interest against Turkey and to hinder the restoration of an anti-Bulgarian third Balkan League - with the help of the intervention of the powers that she formerly tried to avoid. Bulgaria wanted to prolong the negotiations in Bucharest in order to reach a separate agreement with Romania then to destroy the Serbs and the Greeks, and to make the Powers intervene. But the Powers recognised that even if they worked together in order to revise the Bucharest Treaty, they would not have any instrument to expell the Serbs and Greeks from the occupied territories. If a Power had tried to do so, the others would have immediately opposed this leading probably to a world war. Before Bucharest the policy of the Monarchy aimed to send Bulgaria to war with the promise of the Austrian support (it was not only remained unfulfilled, but even the leaders of the Monarchy did not take it seriously): if Bulgaria loses she will be bound to the Monarchy forever due to the discord towards the neighbours. But a Bulgaria with territorial pretensions against Serbia (instead of Turkey – after losing Macedonia), that could be realised only in an anti-Serbian war which would lead definitely to an European War due to Russian countermeasures, was not welcomed by the Germans. Bulgaria became irrelevant as an ally.

Although the government of Bulgaria became austrophil (just when she became a dangerous factor for peace), since the Monarchy offered greater compensation, the

---

⁷⁹ PN. 1913. szeptember 30. Valójában az említett cikkely csak a későbbi - akár katonai - együttműködést irányozta elő, konkrétumokat nem tartalmazott. A terveket lásd fentebb.

⁸⁰ BURIÁN, 1999. 72.

Russians reached their minimal goal. The Monarchy had no instrument to satisfy the Bulgarian claims without the Russian aid, but the Russians constantly decreased their promises, and this would have discredited the Monarchy forever in the eyes of Bulgarian politicians if the Russian proposal had become agreed and approved. These considerations were behind the Russian concept and not the wholehearted support of the revision.

Bulgaria realised that due to the constellation of Power Policy noone would support her aims against Turkey so reached an agreement by her own losing the most of Eastern Thrace. During the rhapsodic negotiations the idea of a Bulgarian-Turkish alliance emerged reflecting the opposition in the political concepts of the Monarchy and Germany. Although the forced proposal was the result of the combinations of the latter two competing foreign powers promoting their own objectives and the common fear of the re-establishment of a Serbo-Bulgarian-Russian alliance, the plans of counteralliances against Bulgaria between Romania Serbia and Greece threatening Bulgaria with isolation made the Turkish proposal acceptable for the Bulgarians. Among other political calculations that failed we have to mention the plans of the Serbo-Bulgarian(-Russian) reconciliation and alliance in exchange for Macedonian autonomy, the Greek-Turkish alliance proposed by Germany, the Bulgarian-Romanian alliance advertised by the Dual Monarchy, and the Romanian-Turkish negotiations. Based on the documents of the Bulgarian and Austrian archives these are all enlightened in this study.